

**Miért érdemes a nyelvésznek reggelente felkelni az ágyból?
Avagy: Chomsky „forradalmai”
és a generatív nyelvészet historiográfiája***

3. Metahistoriográfiai következtetések. – A) Visszatekintés. – Jelen tanulmány **2.** szakaszában azokat a megoldási javaslatokat mu-

* Harmadik közlemény. Az előzőt l. MNy. 2010: 24–34.

tattuk be, amelyeket a generatív nyelvészet historiográfiájában képviselt nézetek a következő problémára nyújtanak:

(P) Milyen historiográfiai alapfogalommal, hipotézissel és eszközzel írható le a generatív nyelvészet eddigi története?

Az eredményt az 1. táblázatban összegezzük.

1. táblázat

A generatív nyelvészet adott stádiumának alpműve	Historiográfiai eszköz	Központi hipotézis	Alapfogalom	Szerző
CHOMSKY 1995a [1957]	KUHN 1982 [1970] alkalmazása	(1) CHOMSKY 1995a [1957] a korszellem hatására tudományos forradalmat váltott ki a nyelvészetben és új paradigma létrejöttéhez vezetett.	'korszellem', 'tudományos forradalom' és 'paradigma'	KOERNER 1978 [1972]
	a TEN HACKEN 2007-ben kifejtett historiográfiai felfogás	(2) CHOMSKY 1995a [1957] tudományos forradalmat váltott ki, mert egy új kutatási program létrejöttéhez vezetett.	'kutatási program' és 'forradalom'	TEN HACKEN 2007
	LAUDAN 1977 alkalmazása	(3) CHOMSKY 1995a [1957] tudományos forradalmat váltott ki és új kutatási hagyomány létrejöttéhez vezetett.	'forradalom' és 'kutatási hagyomány'	NEWMAYER 1986b
	a KOERNER 1995-ben és 2002-ben kifejtett historiográfiai módszertan	(4) Az a mozgalom, amelyet CHOMSKY 1995a [1957] kiváltott, nem forradalom volt, hanem a nyelvtudomány akkori állásának evolúciója.	'evolúció'	KOERNER 1989, 2002, 2004

A generatív nyelvészet adott stádiumának alpműve	Historiográfiai eszköz	Központi hipotézis	Alapfogalom	Szerző
	a matematikai és logikai irodalom összevetése az 1957 előtti amerikai nyelvészeti irodalommal	(5) CHOMSKY 1995a [1957] a formális tudományokból ered.	'formális tudományok'	TOMALIN 2008
	a historiográfiai fogalmak, források és vizsgálati szempontok sokrétű kombinációja	(6) A neo-bloomfieldi strukturalizmus alternatív felfogások és egyéni kezdeményezések sokaságából állt. CHOMSKY 1995a [1957] a neo-bloomfieldi strukturalizmuson belüli egyik irányzat győzelméhez járult hozzá.	A generatív nyelvészet historiográfiájának nincs alapfogalma, hanem a tudománytörténet differenciált és komplex voltát megragadó fogalomrendszerre van szükség.	HYMES–FOUGHT 1981 [1975]
	a racionalitás általános kritériumait előfeltételező tudományelméleti felfogás	(7) CHOMSKY 1995a [1957] nem nyelvészeti, hanem metaelméleti szempontból hozott újat a neo-bloomfieldizmushoz képest.	'metaelmélet'	SEUREN 1998
	a KUHN 1984 [1970] kritikájából kiinduló, GRIFFITH–MILLER 1970 és GRIFFITH – MULLINS 1972 alapján kidolgozott szociológiai elmélet	(8) CHOMSKY 1995a [1957] publikálását követően CHOMSKY és csoportja forradalmi retorikával kísért puccsot hajtott végre.	'forradalmi retorika' és 'puccs'	MURRAY 1980, 1994

A generatív nyelvészet adott stádiumának alapműve	Historiográfiai eszköz	Központi hipotézis	Alapfogalom	Szerző
	posztmodern pszichológiai, szociológiai és retorikai elemzés	(9) CHOMSKY 1995a [1957] megjelenését CHOMSKY és hívei érvelési hibákra épülő retorikája követte.	'retorika'	HARRIS 1993a
CHOMSKY 1965	KUHNS 1982 [1970] alkalmazása	(10) A nyelvtudományban CHOMSKY 1965 váltott ki tudományos forradalmat és vezetett új paradigma kialakulásához.	'tudományos forradalom' és 'paradigma'	KOERNER 1989, 2002, 2004; MCCAWLEY 1976
	LAKATOS 1970 alkalmazása kiegészítésekkel	(11) Az a nézet, hogy a generatív szemantika állításait az interpretatív szemantika megcáfolta, tudományosan megalapozatlan, és ideológiai okokkal magyarázható. A generatív szemantika hanyatlásának oka személyi, társadalmi és retorikai tényezőkben rejlik.	'ideológia', 'retorika' és 'érvelés'	HUCK–GOLDSMITH 1995
	tudomány-elméleti reflexióval kiegészített memoár	(12) A CHOMSKY 1965-ben gyökerező interpretatív szemantika és a generatív szemantika tartalmi különbségei a természettudományos módszer eltérő megítéléséből és a személyiségek eltérő jellegéből származnak.	'a természet-tudományos módszer' és 'a nyelvész személyisége'	LAKOFF 1989

A generatív nyelvészet adott stádiumának alpműve	Historiográfiai eszköz	Központi hipotézis	Alapfogalom	Szerző
HALLE 1959 és CHOMSKY–HALLE 1968	KUHNS 1982 [1970] alkalmazása	(13) A generatív fonológia váltott ki tudományos forradalmat és vezetett új paradigma létrejöttéhez.	'tudományos forradalom' és 'paradigma'	MURRAY 1994
CHOMSKY 1981	KUHNS 1982 [1970] látens alkalmazása	(14) A Kormányzás és Kötés Elmélete váltott ki tudományos forradalmat és vezetett új paradigma létrejöttéhez.	'tudományos forradalom' és 'paradigma'	CHOMSKY 2002; GREWENDORF 1993, 2007; BIERWISCH 1993 etc.
	a hermeneutikai-funkcionalista hagyomány	(15) A Kormányzás és Kötés Elméletének dominánssá válása a nyelvtudomány hanyatlását és tárgyának erózióját eredményezte.	'a nyelvtudomány hanyatlása' és 'a nyelvtudomány tárgyának eróziója'	JÄGER 1993a, 1993b
CHOMSKY 1995c	?	(16) A Minimalista Program forradalom a forradalomban.	'forradalom a forradalomban'	PIATELLI-PALMARINI 1998
	LAKATOS 1970 alkalmazása	(17) A Minimalista Program LAKATOS-féle tudományos kutatási program.	'tudományos kutatási program'	BOECKX 2006
	a racionalitás általános kritériumait előfeltételező tudományelméleti felfogás	(18) A Minimalista Program hamis tudomány.	'hamis tudomány'	SEUREN 2004
	?	(19) A minimalizmus visszalépés a Kormányzás és Kötés Elméletének forradalmiságához képest, és fenntartását a tekintélyelvűség motiválja.	'tekinélyelvűség'	LAPPIN et al. 2000a, 2000b, 2001

Miután a nézeteket szisztematikusan áttekintettük és az áttekintés eredményét összefoglaltuk, az alábbiakban metahistoriográfiai szempontból értékeljük őket. A 3. B) szakaszban rámutatunk a tárgyalt nézetek hibáira, a 3. C) szakaszban pedig sorra vesszük azokat az alapkérdéseket, amelyeket a generatív nyelvészet historiográfiájának meg kellene oldania, de amelyeket a szakirodalom a hibák következtében mégis nyitva hagyott.

B) A bemutatott álláspontok hibái. – 1. A historiográfusok egymással szembeni elfogultsága. – Nyilvánvalóan nem lehetnek hitelesek olyan álláspontok, amelyek tartalmát az egyes szerzők közötti személyes viszony befolyásolja. Éppen ezért az ismertetett nézetek értékelésekor nem hagyható figyelmen kívül egyfelől NEWMEYER, másfelől KOERNER, ROBIN LAKOFF és MURRAY szakmai ellentétekkel keveredő személyes ellenségeskedése, melynek számos meghökkentő, *ad hominem* jellegű megnyilvánulása van. Az elfogult érvelést néhány szemléletes példával illusztráljuk.

Első példaként azt említjük meg, hogy KOERNER, LAKOFF és MURRAY NEWMEYERT CHOMSKY propagandistájának, a NEWMEYER-féle eljárást pedig „partizán történetírás”-nak és „Whig-történetírás”-nak nevezik. (BUTTERFIELD 1931 nyomán azt szokás „Whig-történetírás”-on érteni, amikor egy múltbeli forradalom bemutatása a jelen dicsőítését szolgálja.)

Második példaként azt a retorikát szemléltetjük, amellyel MURRAY NEWMEYER munkásságát értékeli. Így minősíti NEWMEYER „The Politics of Linguistics” című könyvét (1986c), amely – szerinte eléggé el nem ítéhető módon – kiadott a Chicago University Press: „meglepetéssel tapasztaltam, hogy [a Chicago University Press] a múlt olyan cinikusan hamis ábrázolásának az orgánusaként szolgál, amely a sztálinista történelemírásra, azaz akár a politikai, akár az akadémiai hatalom megkaparintásának »forradalom«-ként beállított önlegitimációjára jellemző” (MURRAY 1989: 156–7).

Harmadszor, ROBIN LAKOFF memoárjának megírását közvetlenül NEWMEYER (1980, 1986a) megjelenése motiválta. Ugyanis LAKOFF véleménye szerint a generatív szemantika fellépésével összefüggő nyelvészeti háborúk bemutatásában „NEWMEYER elfogultsága a legveszélyesebb fajtából való [...] NEWMEYER félrevezeti az olvasót és eltorzítja a tényeket” (LAKOFF 1989: 940), mivel úgy tesz, mintha értékelése tárgyyszerű lenne, miközben valójában CHOMSKY érdekeit képviseli.

Negyedszer, KOERNER 1983-as írását eredetileg a Language-hez nyújtotta be, de NEWMEYER elutasító lektori véleménye miatt ott nem jelenhetett meg. Miután a „Language & Communication” című folyóiratban mégis napvilágot látott, NEWMEYER 1986b-ben válaszolt rá. KOERNER 1989 – mely átdolgozott változata 1983-ban megjelent tanulmányának – első lábjegyzete e tényre hivatkozva viszontválszként vitriolba mártott tollal jellemzi NEWMEYER tudománytörténeti dilettantizmusát és etikátlan magatartását. NEWMEYER 1986b pedig gúnyosan utal KOERNER nézeteinek változására, valamint MURRAY-nak és másoknak a CHOMSKY-féle puccsra vonatkozó, szerinte tarthatatlan állításaira.

Utolsó példaként a sok közül utalunk arra a pengeváltásra, amelyre MURRAY-nak NEWMEYER két könyvéről (1980, 1986c) írt lesújtó kritikáiban és NEWMEYER reakciójában került sor (MURRAY 1981, 1982, 1989; NEWMEYER 1982).

2. A historiográfusok elfogultsága a vizsgálat tárgyával szemben. – Nem csupán a historiográfusok egymás közti kommunikációja nélküli a tárgyszerűséget, hanem kivétel nélkül mindegyik fent ismertetett tudománytörténeti értékelést áthatja a CHOMSKY személye és a generatív nyelvészet iránti rokon- vagy ellenszenv is. KOERNER, MURRAY, SEUREN, HARRIS, LAPPIN et al. és ROBIN LAKOFF egyes megfogalmazásai egészen szélsőségesen utasítják el CHOMSKY személyét ahhoz hasonló *ad hominem* érvekkel, mint amilyenek alkalmazását CHOMSKY és követői szemére vetik. Például MURRAY (1994: 445) CHOMSKY diktatori magatartását egyenesen Sztálinéhoz és Mao Ce-tungéhoz hasonlítja: „Az MIT hallgatóinak egyik csapata a másik után egymást felülmúlva utánozza CHOMSKY lekezelő retorikáját, támadva azokat, akik nem fogadták el legújabb kinyilatkoztatásait. A tartalom változik, a stílus ugyanaz marad. Állandó tisztogatás, egy szent »forradalom«-ra vonatkozó folyamatos, Sztálinra emlékeztető retorika, melyet akármilyen külső értékrend alapján is ítélünk meg, folyamatos rossz kormányzás kísér végig [...]. Mao Ce-tung kulturális forradalma [...] a chomskyánus rezsim még jobb politikai analógiája: az öregező diktátor megkérdőjelezi korábbi követőinek rajongását és lojalitását, és bátorítja a fiatalok vérszomjasságát, akik boldogan támadják meg minden korszak »hagyományait«”. Vagy: ROBIN LAKOFF – egykori generatív szemantikusként – historiográfiai írásában is azonosulni látszik a CHOMSKY-t „sátáni”-nak minősítő korábbi generatív szemantikus véleménynel (LAKOFF 1989: 970), más helyütt pedig a CHOMSKY-féle diktatúra és Mussolini rezsimje között von analógiát (LAKOFF 1989: 973).

A másik végletet azok a szerzők képviselik, akiknek tudománytörténeti nézetéből sugárzik a generatív nyelvészet és CHOMSKY személye iránti rajongás. Ide tartoznak az említett szerzők közül mindenekelőtt természetesen NEWMAYER (1980, 1986a, 1986b), TEN HACKEN (2007), TOMALIN (2008), GREWENDORF (2002, 2006) historiográfiai könyvei, valamint BOECKX (2006) és PIATELLI-PALMARINI (1998) emocionálisan túlfűtött minimalizmus-apológiái.

Következésképpen m i n d e n itt bemutatott historiográfiai mű végkövetkeztése többek között azért is e l f o g d h a t a t l a n , mert a tárgyilagosságra való törekvés hiánya hiteltelenné teszi őket – a szélsőségesen elutasítókat csakúgy, mint a szélsőségesen dicsőítőket.

3. A historiográfia mint legitimációs eszköz. – Az utolsó bekezdésben említett szakszerűtlenség szorosan összefügg azzal, hogy egyes historiográfiai eszközök alkalmazása a generatív nyelvészetre nyilvánvaló l e g i t i m á c i ó s c é l t szolgál. A nyelvtudományban KUHN tudománytörténet-elméletének fogadtatására pontosan az volt jellemző, amit FEHÉR (1984: 299) általánosságban úgy fogalmazott meg, hogy „szinte »divatossá« vált egy-egy szaktudomány (főleg az újabb keletű, illetve társadalomtudományi diszciplínák) »pedigré«-jét, azaz t u d o m á n y v o l t á n a k b i z o n y í t é k á t »paradigmá«-juk létezésében és megtalálásában látni” (kiemelés: K. A.; l. még KERTÉSZ–RÁKOSI–BÓDOG 2006: 433). Ennek megfelelően kell értelmezni a 2. A) 1. szakaszban említett összes írást, valamint a Kormányzás és Kötés Elméletének kuhni forradalmiságára vonatkozókat. MURRAY és KOERNER azon megjegyzései viszont, amelyek az „Aspects” és a generatív fonológia kuhni forradalmiságát vetik fel, nem ebbe a kategóriába tartoznak,

mert céljuk az, hogy cáfolják a „Syntactic Structures” forradalmiságára vonatkozó reflektálatlan állításokat.

Hasonló diagnózist állított fel ROBIN LAKOFF is, aki szerint POPPER tudományelméleti és KUHN historiográfiai elgondolásait „számos társadalomtudományban boldogan vették át, ahol a legitimitás vagy a klubba való belépés lakmusz tesztjeként kezelték” (LAKOFF 1989: 966, kiemelés: K. A.). Ugyanis a POPPERre és KUHNra való folyamatos hivatkozásnak igen nagy szimbolikus jelentősége van, mert „ha bizonyítani tudjuk, hogy szakterületünk eredményei falszifikálhatók, hogy szakterületünknek vannak paradigmái stb., akkor szalonképesek vagyunk” (i. m.). (A legitimációs kísérlet szélsőségesen szakszerűtlen példájaként LAKOFF 1989: 966 idézi DOUGHERTY 1974-et, ahol a szerző az „Aspects”-et követő Kiterjesztett Standard Elméletet azért minősíti jobb tudománynak vetélytársainál, mert több forradalmat tudhat maga mögött.) Ez a jellemzés pontosan ráillik TEN HACKEN érvelésére is. Noha alapfogalmait eltérnek a kuhni kategóriáktól, hosszasan igyekszik bizonyítani (egyébként sikertelenül, l. KERTÉSZ megj. e.) KUHN fel fogásának alkalmazhatóságát a generatív nyelvészetre.

Szintén a legitimációs szándék vezérli NEWMEYERT (1986b) is, aki – miután belátta, hogy a kuhni keretben nem igazolható a „Syntactic Structures” forradalmisága – legalább LAUDAN (1977) alapján próbálja azt alátámasztani.

Érdekes módon (KOERNER, MURRAY és LAKOFF mellett) TOMALIN (2008: 11) is élesen bírálja NEWMEYERT propagandisztikus, egyoldalú és torzító historiográfiai tevékenységéért. Ugyanakkor – noha kétségkívül burkoltabban – saját felfogása mögött is könnyen felfedezhetjük a legitimációs szándékot. Legitimációs érvelése így rekonstruálható: a) a formális tudományok eszközeinek alkalmazása a tudományosság legmagasabb szintjét fémjelzi; b) a generatív nyelvészet a formális tudományokban gyökerezik; c) a formális tudományoktól átvett elemek konstans módon megőrződtek a generatív nyelvészet különböző stádiumain keresztül egészen a minimalizmusig; d) következésképpen a generatív nyelvészet története a kezdetektől napjainkig a tudományosság ezen magas szintjének felel meg. (Könyvének utolsó lapjain szembeesíti e következtetést a minimalizmus „tudományos” voltát kétségbe vonó nézetekkel is. Véggkövetkeztetésén ez azonban nem változtat, mert hangsúlyozza, hogy az ellentétes megítélés feloldásának szükséges feltétele a generatív nyelvészet „tudományos” alapjainak a könyvben végrehajtott feltárása.)

BOECKX fő célja, hogy legitimálja azt a minimalizmusra jellemző bizonytalanságot, inkoherenciát, ellentmondásosságot, empirikus megalapozatlanságot, amelyet ellenfelei pellengérré állítanak. A legitimáció eszköze LAKATOSnak a kutatási programokra vonatkozó koncepciója. BOECKX (2006: 84–109) legitimációs érvelési stratégiája így foglalható össze (KERTÉSZ megj. e.): a) A minimalizmus nem jól kidolgozott, precíz, szilárd formális és empirikus alapokon nyugvó elmélet, hanem csak egy bizonytalan, éretlen, folyamatos változásban lévő program. – b) LAKATOS tudománytörténet-elmélete a természettudományok legjelentősebb teljesítményeit is a kutatási program fogalmával írja le (i. m. 88), amely alkalmazható a minimalizmusra is. – c) Következésképpen éretlensége ellenére a minimalizmus is vezethet kiemelkedő jelentőségű tudományos eredményekhez. Vö. pl.: „A programoknak időre van szükségük ahhoz, hogy éretté váljanak, és a szigort kezdetben nem lehet

megkövetelni tőlük” (i. m. 91); „bátorítani szeretném a Minimalista Program folytatását még akkor is, ha némely gondolatának hosszú időre van szüksége az éretté váláshoz” (i. m. 93).

Természetesen az ellentáborhoz tartozók sem különbek: az a támadás, amelyet JÄGER (1993a) indított CHOMSKY kognitívizmusa ellen, nem egyéb, mint a hermeneutikai-funkcionalista szemléletmód létjogosultsága melletti védőbeszéd. Ahhoz sem férhet kétség, hogy LAKOFF (1989) pedig a generatív szemantikusok álláspontját igyekszik visszatekintésében legitimálni.

4. Ugyanazon adatok egymásnak ellentmondó értékelése i. – Ugyanazokból az adatokból különböző szerzők olykor ellentétes következtetéseket vonnak le. Meggyőzően motivált kritériumok hiányában nem dönthető el, hogy melyik értelmezés helyes és nem zárható ki az adatok értelmezésének csoportérdekeket követő, tendenciózus volta. Például abból a tényből, hogy CHOMSKY korai írásait nem elutasították, hanem fórumhoz segítették a neo-bloomfieldiánus kapuőrök, MURRAY (1980, 1994) arra következtet, hogy a forradalom nem a valóságban, hanem csak a chomskyánusok retorikájában játszódott le. Ugyanebből a tényből viszont KOERNER (1989) azt szűri le, hogy a „Syntactic Structures” és közvetlen neo-bloomfieldi előzményei viszonyát az evolúció fogalmával lehet leírni. Egy másik példa: NEWMEYER (1986b) szerint CHOMSKYék nem rendelkeztek pénzügyi befolyással az ötvenes-hatvanas évek fordulóján, KOERNER (1989) szerint viszont igen. Harmadik példaként arra utalunk, hogy a neo-bloomfieldi hagyomány és a „Syntactic Structures” bizonyos elemeinek azonossága ellenére NEWMEYER (1986b) az utóbbi (laudani) forradalmi voltát állítja, KOERNER (1989) viszont ugyanezen azonosságok alapján vonja kétségbe a forradalmi jelleget. Még végletesebb példa, hogy, mint láttuk, MURRAY (1980, 1994) az 1962-es cambridge-i nyelvészeti kongresszust rava-szul előkészített hatalomátvételi puccsként értelmezte, NEWMEYER (1986b) pedig ellenkezőleg, CHOMSKY elsöprő intellektuális sikereként.

5. Az álláspontok belső ellentmondásai. – Egyes szerzők, akik évtizedek óta folyamatosan publikálnak tudománytörténeti írásokat a generatív nyelvészetről, nem képviselnek következetes álláspontot. A „Syntactic Structures” megítélésében NEWMEYER ingadozott a „naiv” értelemben vett (NEWMEYER 1980), a kuhni (NEWMEYER 1986a) és a laudani forradalomnak (NEWMEYER 1986b) megfelelő minősítés között, a minimalizmust pedig – noha közismerten CHOMSKY-hívó – a Kormányzás és Kötés Elméletéhez képest egyenesen „nagy visszalépés”-nek minősíti (NEWMEYER 2003: 589). Szembetűnő KOERNER állásfoglalásainak ellentmondásossága. Egyrészt különböző írásaiban eljut például a „Syntactic Structures” kuhni forradalmiságától (KOERNER 1978 [1972]) az evolúción át (KOERNER 1989) egészen a MURRAY-féle retorikai forradalmiság elfogadásáig (KOERNER 2002, 2004). Másrészt egy-egy íráson belül is ellentmondásosan érvel – például 2004-es terjedelmes tanulmányában, amelyben négy felfogás mellett hoz fel érveket anélkül, hogy döntene közöttük.

6. A kognitívizmus ellentmondásos megítélése. – A generatív nyelvészet híveiként fellépő historiográfusok nagy jelentőséget tulajdonítanak CHOMSKY legendás SKINNER-recenziójának (SKINNER 1957; CHOMSKY 1959) és azzal összefüggésben kibontakozó szerepének a kognitív tudomány létrejöttében (l.

még CHOMSKY 1995b [1968]). Például OTERO (1994: 14) GEORGE MILLERrel és HOWARD GARDNERrel egyetértve 1956. szeptember 11-ét nevezi meg a kognitív tudomány születésnapjaként – azt a napot, amikor CHOMSKY egy híressé vált előadásában bizonyította, hogy a véges állapotú automaták elmélete nem alkalmas a természetes nyelvi szerkezetek leírására. BOECKX nem a „Syntactic Structures”-t, hanem CHOMSKY SKINNER-recenzióját tekinti a valódi fordulópontnak azzal az indoklással, hogy az utóbbi alapozta meg a biolingvisztikát, mely lineáris fejlődés eredményeképpen jelenleg a minimalizmusban teljesedik ki (BOECKX 2006: 16). TEN HACKEN a közvélekedéssel szemben – forrásai alapján – amellet érvel, hogy a kognitívizmus már a „Syntactic Structures” megjelenése előtt konstitutív eleme volt CHOMSKY nyelvészetének. Ezzel szemben például MURRAY (1994: 232–3) csak a neo-bloomfieldiánusok megtámadásának egyik retorikai eszközeként említi meg a SKINNER-recenziót és a behaviorizmussal szembeszálló mentalista felfogást. CHOMSKY szalmabáb érvelését emeli ki – csakúgy, mint SEUREN (1998: 252) –, amellyel valójában nem SKINNER nézetét, hanem a saját maga által konstruált fiktív felfogást támadja. HARRIS (1993a: 55) is – bár hivatkozik MILLER és GARDNER értékelésére – a neo-bloomfieldiánusok ellen indított háború egyik, de nem kitüntetett elemének tartja a mentalizmust, melynél szerinte nagyobb csapás volt a neo-bloomfieldiánusokra például HALLE (1959) publikálása (HARRIS 1993a: 58–9). Nyilvánvaló, hogy mindkét szélsőség torzít és megnehezíti a mentalizmus értékelését. Jelentőségének megértéséhez az említett sommás ítéleteken túllépve olyan elemzésekre lenne szükség, amelyek tudományelméleti és tudománytörténeti szempontokat egyaránt mérlegelve vizsgálják meg azt, ahogy a kognitív fordulat és annak részeként CHOMSKY mentalizmusa hozzájárult a huszadik századi tudományok rendszerének újrastrukturálásához.

7. A historiográfiai módszer alkalmazása. – A tudománytörténet-írás módszertana szempontjából a bemutatott elemzések négy kategóriába sorolhatók. Az elsőbe azok tartoznak, amelyek semmiféle, a tudománytörténet-írásban ismert és alkalmazott eszközt nem használnak fel, és új, saját eszközt sem dolgoznak ki, hanem jórészt ad hoc beszámolót állítanak össze arról, amit a mindenkori szerző személyes élményei, hitvallása és dokumentálatlan forrásai alapján tudni vél. Ezen álláspontok historiográfiai reflektálatlanságán nem változtat az, hogy látnis előfeltevéseik közé tartozik a kuhnizmus elfogadása (l. ehhez pl. a 2. D) 1. szakaszt). Például GREWENDORF, BIERWISCH vagy PIATELLI-PALMARINI (valamint nagyon sok, e dolgozatban nem említett, hozzájuk hasonló hitvallású szerző) az elkötelezett generatív nyelvész, LAPPIN et al. (és sokan mások) pedig az ellenkező véglet szemszögéből értelmezik CHOMSKY életművének fejlődéstörténetét.

A második kategóriába azok a művek sorolhatók, amelyek más tudományágak leírásában már alkalmazott historiográfiai eszközök (módszerek/elméletek/modellek) reflektálatlan és hibás átvételére épülnek. Ez jellemzi például a generatív nyelvészet kuhni forradalmisága mellett állást foglalókat – akik nem vetik szakszerűen egybe a tudományos forradalmak KUHN-féle ismérveit (bármily bizonytalanok is azok) a generatív nyelvészet kialakulására vonatkozó tudománytörténeti adatokkal, és figyelmen kívül hagyják a kuhni fogalmak nyelvészeti alkalmazását vitató szakirodalomban felsorakoztatott érveket (ez utóbbiak összefoglalásához l. KERTÉSZ–

RÁKOSI–BÓDOG 2006). A tudománytörténeti elemzést megalapozatlan deklarációkkal helyettesítve csakis elfogadhatatlan végeredményre juthatnak. Ebbe a kategóriába kell sorolnunk BOECKX tendenciózus LAKATOS-értelmezését is. BOECKX ugyanis szembeállítja egymással a 'program' és az 'elmélet' fogalmát, azt sugallva, hogy LAKATOS az elméleti szigor megkövetelésével szemben a 'programok' kezdetlegességének, empirikus megalapozatlanságának, terminológiai homályosságának védelmére kel. LAKATOS célja azonban nem ez utóbbi tulajdonságok legitimációja volt, hanem az, hogy a 'tudományos kutatási program' fogalma segítségével hidat verjen a popperi és a kuhni tudományfejlődés-elmélet közé. Hasonló mondható el TEN HACKEN eljárásáról is. Egyfelől amellel érvel, hogy KUHN elmélete alkalmazható a nyelvészetre, másfelől viszont kiiktatja a kuhni 'paradigma' és 'forradalom' fogalmának társadalmi komponensét. Mivel az utóbbi KUHN elméletének konstitutív összetevője, TEN HACKEN ily módon bevezetett kategóriái *contradictio in adiecto*-nak tekintendők. Elvben helyeselhető, hogy SEUREN (2004) a minimalizmus historiográfiai értékelését tudományelméleti alapra kívánja helyezni, de álláspontja naiv, kifejtetlen és a jelenlegi tudományelméleti szakirodalom kiértékelésének hiánya miatt könnyen támadható. HUCK–GOLDSMITH (1995) helyesen mutatja be LAKATOS (1970) tudományfejlődés-elméletét, viszont alkalmazásának részleteit nem tisztázza, hanem a bemutatást követően attól eltérő alapfogalmak felhasználásával érvel, amelyek viszonya a lakatosi elmülethez definiálatlan marad.

A harmadik kategória a más tudományágak vizsgálatára kidolgozott módszerek helyes alkalmazása. A bemutatott nézetek közül egyedül MURRAYÉ épül nagy mennyiségű, gondosan dokumentált adat feldolgozása alapján szisztematikusan és kompetensen végrehajtott szociológiai és historiográfiai vizsgálatra (de, mint említettük, ezen elemzés hitelét is kérdésessé teszi CHOMSKY és NEWMAYER személyeknek elfogult minősítése).

Végül a negyedik kategória azokat az elemzéseket öleli fel, amelyek a vizsgálat mindenkor tárgyahoz és céljához alkalmazkodó, önálló historiográfiai eszköztár kidolgozására törekszenek. Ebbe a csoportba tartozik KOERNER (1989, 2002, 2004), TOMALIN (2008) és HYMES–FOUGHT (1981 [1975]) munkája. KOERNER eredményeit azonban beárnyékolja CHOMSKY-ellenessége és NEWMAYER elleni hadjáratának *ad hominem* jellege, TOMALINét pedig CHOMSKY-pártossága és legitimációs érvelése.

8. A vizsgálat szempontjának kizárólagossága. – A bemutatott historiográfák egy része kizárólagossá tesz egy-egy szempontot, kétségbe vonva más szempontok vizsgálatának létjogosultságát. Így például NEWMAYER (1980, 1986a), TEN HACKEN (2007), TOMALIN (2008), BOECKX (2006) stb. a lineárisnak beállított intellektuális fejlődés valamely elemét abszolutizálja, tagadva azt, hogy személyi érdekeknek, a csoportszerkezetnek, retorikai és argumentációs eszközöknek bármilyen szerepe lett volna a generatív nyelvészet történetében. Ezzel szemben MURRAY (1994) a társadalmi, HARRIS (1993a) pedig a retorikai aspektust tekinti a történetet meghatározó tényezőnek, miközben nem ismerik el az intellektuális tényezők szerepét. Az a kép, amely ily módon e nézetek mindegyikében külön-külön kirajzolódik, mindenképpen egyoldalú, kirekesztő és elfogadhatatlanul leegyszerűsített. Ebből következően érvelésük két síkon körben forogóvá

válik. Egyrészt az a historiográfiai eszköz, amelyet a szerző azért választ, hogy igazoljon egy a generatív nyelvészet megítélésére vonatkozó tételt, nyilvánvalóan igazolni is fogja az adott tételt, és eleve olyannak láttatja a generatív nyelvészetet, amilyennek a szerző láttatni akarja: intellektuális forradalomnak, retorikának, vagy valami egyébnek. Másrészt a cirkularitás a historiográfia önlegitimációját is szolgálja: mivel az adott historiográfia alátámasztja azt a tételt, amely alátámasztására létrehozták, természetesen az egyetlen adekvát historiográfiai eszköz látszatát kelti.

9. A tudományelméleti reflexió hiánya. – Az alkalmazott historiográfiai eszközök túlnyomó többségének egyik legsúlyosabb hiányossága a posztkuhnianus tudománytörténet-írás közhelyszámba menő (LAKATOS megfogalmazásában szállóigévé vált, l. LAKATOS 1997 [1978]: 65) tételének, a tudománytörténet-írás és a tudományelmélet egymásra utaltságának figyelmen kívül hagyása. A generatív nyelvészet historiográfusai néhány kivétellel meg sem kísérlék ezt a nagyon lényeges összefüggést explikálni. SCHNELLE utal rá bizonytalanul a JÄGER-féle vitával összefüggésben. Kiemeli, hogy noha a vita látszólag arról szól, hogy története során a nyelvtudomány egyre jobb vagy egyre rosszabb lett-e, valójában egy ezzel összefüggő, de másik kérdés áll középpontjában: az, hogy a nyelvtudomány műveléséhez milyen módszertan és milyen tudományelméleti kontextus a legmegfelelőbb (SCHNELLE 1994: 110). A vita ily módon élesen felszínre hozta a generatív nyelvészet tudománytörténeti és tudományelméleti értékelése közti szoros összefüggés feltárásának szükségességét. SEUREN (1998, 2004) szintén törekszik a historiográfiai vizsgálat és a tudományelméleti szempontrendszer összekapcsolására, azonban megközelítése nem vet kellő mértékben számot a tudományelmélet jelenlegi állásával, és ezért a könyvében kifejtett formában nem fogadható el. BOECKX (2006) ugyan LAKATOS elméletét alkalmazza, amely *per definitionem* követi a tudományelmélet és a tudománytörténet-írás kölcsönhatásának elvét, az alkalmazás azonban – mint említettük – hibás.

(Folytatjuk.)

KERTÉSZ ANDRÁS